

„გალობანი ქრისტეს განგებულებისა და განკაცებისანი“

XIII საუკუნის პირველი ნახევრის ჰიმნოგრაფის საბა სვინგელოზის სახელით მოღწეულია ერთადერთი საგალობელი, რომელიც შემონახულია ხელნაწერში A 85. საბას თავისი საგალობელი შეუქმნია ვარდან აბუსერისძის „შეხუენით“, რასაც მონობს საგალობლის თავზე მოთავსებული წარწერა: „თქუმულნი ნეტარისა მამისა საბა სუნგელოსისა, კარისა ებისკოპოზისანი, შეხუენითა ძმისა ჩემისა ვარდანისითა, რომლისა თავნი წითელთა ასოთმთავარნი მსიტყუველობენ: „ქრისტე ღმრთის ხატო, მეოხ ექმენ ვარდანს“ (295 r).

საბა სვინგელოზის თხზულება არის ლიტურგიკული დანიშნულების ჰიმნოგრაფიული კანონი, რომელიც სრულდებოდა არსენ ბულმაისიმისძის საგალობელთან ერთად. საბას საგალობელი, არსენის თხზულებებთან ერთად, მნიშვნელოვანი და საინტერესოა თეოლოგიური და მხატვრული თვალსაზრისით; მას, დემეტრე მეფის, იოანე შავთელის, არსენ ბულმაისიმისძისა და სხვათა ჰიმნოგრაფიულ თხზულებათა მსგავსად, ანტონ კათალიკოსმა მაღალი შეფასება მისცა. აღნიშნა, რომ თეოლოგიურ-ფილოსოფიური სიღრმით გამორჩეულ საგალობელს მხატვრული ქსოვილიც უაღრესად საინტერესო აქვს, „საკრველი, მშუენიერი“. საბას საგალობელი ეძღვნება მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატის საქართველოში ჩამოტანის თემას; მასში საუბარია მაცხოვრის განკაცების შესახებ, როდესაც მან გვიჩვენა „ბუნებითი მამული“, ანუ პირმშო ხატი თვისი. ეს ხატი ჰიმნოგრაფს, ტრადიციის მიხედვით, მიაჩნია ხელთუქმნელ ხატად, რომელიც „აღმოყვანებულ იქმნა ედესით ქართლად ქრისტეს საკუთარის“, ანუ „მეგობრის“ ანტონის მიერ. საბას „გალობანი ქრისტეს განგებულებისა და განკაცებისანი“ იმეორებს ეკლესიის მამათა თვალსაზრისს ხატის თაყვანისცემის არსის თაობაზე.

ყურადღებას იქცევს საგალობლის სათაური — „გალობანი ქრისტეს განგებულებისა და განკაცებისანი“, რომელიც თხზულების დედააზრს გადმოგვცემს. საგანგებო მსჯელობის საგანია ცნება „განგებულება“, რომელიც გაიაზრება თეოლოგიური ტრაქტატების მონაცემთა გათვალისწინებით. მისი საფუძველი უპირველესად ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებია.

განგებისა და განგებულების ცნებებს ძველი ქართული მწერლობის ძეგლებში სხვადასხვაგვარი გაგება აქვთ. განგება ანტიკური

ფილოსოფიიდან იღებს დასაბამს. პლატონის „კანონების“ მიხედვით. ღმერთები არსებობენ და რაკილა ისინი არსებობენ, შეუძლებელია ისინი ადამიანებზე არ ზრუნავდნენ. თუ ზრუნავენ, ეს იმას ნიშნავს, რომ ისინი კეთილნი არიან. პლატონის შეხედულებას განგების შესახებ სამი დებულება უდევს საფუძვლად: 1. ღმერთების არსებობა, 2. ღმერთთა ზრუნვა ადამიანთა საქმეებზე და მათი მოვლა-პატრონობა, 3. ღმერთის ნყალობის შესყიდვის შეუძლებლობა. ანტიკური ეპოქის მოაზროვნეთა შეხედულებანი პლატონისას ზოგჯერ ნაწილობრივ მაინც ემთხვევა, ზოგჯერ არსებითად განსხვავდება.

პლატონის მიმდევრები ჩანან პლოტინე (იხ. მისი „ენეადების“ II-IV თავები) და პროკლე დიადოხოსი. პროკლეს თხზულების „კავშირნი ღმრთისმეტყველებისთნის“ მიხედვით, განგებას ბოროტებაში არ უდევს წვლილი, იგი ყველაფერს ანესრიგებს; მსოფლიო განგებითაა (ღვთის ნებითაა) მოწესრიგებული და ამიტომ მასში შემთხვევითობა არ არსებობს, არ იგულისხმება. განგების ცოდნა, წედომა ადამიანთათვის შეუძლებელია. განგებას ღვთის ნების თავისუფლება უდევს საფუძვლად, იგი ადამიანის ნება-სურვილს არ ეწინააღმდეგება, იგი არსებობს გონებრივ და გრძნობად არსში. პლოტინე და პროკლე დიადოხოსი მკაცრად მიჯნავენ ერთმანეთისაგან განგებასა და ბედს. განგების რაობა და მისგან გამომდინარე განგებულების ცნება განიხილეს წმინდა მამებმა: ნეტარმა ავგუსტინემ, ნემესიოს ემესელმა, ბასილი კესარიელმა, გრიგოლ ნოსელმა, იოანე ოქროპირმა, რომელთაგან ყველაზე ვრცლად ნეტარი ავგუსტინე და ნემესიოს ემესელი განიხილავენ აღნიშნულ პრობლემას. მათ შეხედულებებს საფუძვლად ედო ბიბლიურ-ევანგელური სწავლება განგება-განგებულების შესახებ და პლატონისეული მოძღვრებიდან აღებული, ქრისტიანობისათვის მისაღები რაციონალური თვალსაზრისი. ბიბლიაში განგების ცნებას ზოგჯერ ღვთის ნება ენაცვლება: „რომელმან მოგაველინა შენ განგებად სულისა ყოვლისა“ (ივდ., 11,5). განსაკუთრებით მდიდარია ამგვარი მონაცემებით ფსალმუნი: „ხოლო მე ვთქუა განგებულებასა ჩემსა: არა შევიძრა მე უკუნისამდე“ (ფს. 29,6); „საქმენი ჴელთა მისთანი სიმართლე და განგებულება არიან. სარწმუნო არიან ყოველთავე მცნებანი მისნი, განმტკიცებულ არიან უკუნითი უკუნისამდე, შექმნულ არიან ჭეშმარიტებით და განგებულებით“ (ფს. 110, 7-8); „აღუქუნ ენაჲ ჩემი სასასა ჩემსა, არა თუ მოგიწსენო შენ და არათუ პირველებრვე განგებულ გყო შენ, იერუსალემ, ვითარცა სახე დასაბამსა მას სიხარულისა შენისა“ (136, 6). დაკვირვება აჩვენებს, რომ განგებულების საწყისი სიკეთეა. ამგვარივეა ახალ აღთქმაში გამოხატული თვალსაზრისიც, სადაც განგებას ზოგჯერ ღვთის ნება

ენაცვლება: „მე, უმრწემესსა ყოველთა წმიდათასა, მომეცა მადლი ესე წარმართთა შორის ხარებად გამოუკულებელი იგი სიმდიდრე ქრისტესი და განათლებად ყოველთა, რაჲ-იგი არს განგებაჲ საიდუმლოჲსა მის დაფარულისაჲ საუკუნითგან ღმრთისა თანა, რომელმან ყოველივე დაჰბადა“ (ეფ. 3, 8-9). ახალი აღთქმის მიხედვით, განგება ღვთის ნებაა, ღვთის წყალობაა, იგი გამოვლინდა ძე ღვთისას მოვლინებით. ისევ ეფესელთა მიმართ ეპისტოლიდან მოვიტანთ ამ აზრის დამადასტურებელ მუხლებს: „გუაუნყა ჩუენ საიდუმლოჲ იგი ნებისა მისისაჲ სათნოებისაებრ მისისა, რომელ-იგი წინაჲსწარვე განაჩინა მას შინა და ქუეყანასა ზედა განსაგებელად აღსავსებისა მის უამთასაჲ, თაჲად-ყოფად ყოველივე ქრისტეს მიმართ, რაჲ-იგი არს ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა; მისა მიმართ, რომელსა ზედაცა განვენესენით და წინაჲსწარ ვიჩინენით ნებითა ღმრთისაჲთა, რომელმან-იგი ყოველივე შექმნა ზრახვისაებრ ნებისა მისისა, რაჲთა ვიყვენით ჩუენ საქებელად დიდებისა მისისა, რომელნი-ესე წინაჲსწარ მოსავ ვიყვენით ქრისტესა“ (ეფ. 1, 9-12).

ნეტარი ავგუსტინეს შეხედულებით, განგება ის ნესრიგია, როდესაც ყველაფერი ღვთის ნებითა და ნესით კეთდება. ყოველი მოვლენის თავი, მიზეზი ღმერთის განგებაა, რომლის მოქმედებას, აღსრულებას ადამიანთა გონება ვერ მისწვდება. ნემესიოს ემესელის მიხედვით, „განგება არის ღმერთის ნებელობა, რომელიც მიზანშეწონილად მართავს ყოველივეს, რაც არსებობს. ერთია ყოველივეს შემოქმედი და იგივეა განმგებელიც. განმგე ღმერთია, ხოლო მისი ნებელობა — განგება“.¹

განგების ღმერთისმიერობას ადასტურებენ წმიდა ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთათჳს“, წმიდა იოანე ოქროპირის წმიდა პეტრესა და ელიასადმი მიძღვნილი საკითხავები, რომელთა მიხედვით, ყველაფერს ღმერთის ნება, განგება მართავს, უგანგებოდ არაფერი იქნება.

საგულისხმოა არეოპაგიტულ წიგნებში გამოთქმული შეხედულება განგების შესახებ, რომელსაც სხვადასხვა ცნებები ენაცვლება: „წინა-განგებაჲ“, „წინაგამგებლობაჲ“ და იშვიათად „წინა-მომგონებლობაჲ“ ტრაქტატი „საღმრთოთა სახელთათვის“ განმარტავს: „ხოლო ვინაითგან, ვითარცა წყაროჲ სახარებისაჲ, თვთ მის ყოფისა, ყოველთა არსთაჲსა მიზეზ არს, ამისთვის სახიერების დასაბამი იგი განგებაჲ ღმერთ-მთაერობისა მისისაჲ ყოველთაგან მიზეზისაგანთა

1. ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათვის კაცისა, ს.გიორგაძის გამოცემა, ტფილისი, 1914, გვ. 188.

იგალობების, ვინაითგან მისა მიმართ და მისგან და მისთვის დაე-
ბადნენ ყოველნი და იგი თავადი არს უზეშთაეს ყოველთა და ყოვე-
ლივე მის შორის შემოუკრებიეს; თვით ყოფაჲცა ესე და ყოველთა
არსად მოყვანებაჲ და გუამოვნებაჲ. და მისსა მიმართ სურს ყოველ-
თა".¹ „ხოლო ღმრთეებაჲ-ყოველთა მხედველისა წინა-განმგებლო-
ბისათვის და ყოვლად სრულისა სახიერებისა და ვითარ ყოველთავე
მოიხილავს და შემოკრებით იპყრობს და თავისა მიერ თვისისა აღავ-
სებს და ზეშთა მათ ყოველთა გარდაეფინების, რაოდენნიცა არიან
მიმღებელ წინა-განმგებლობასა მისსა“.²

წმიდა იოანე დამასკელის „დიალექტიკაში“ განგება წინასწარხედ-
ვაა, განმგებელი — წინასწარ მხედი, ე.ი. ღმერთი: „უკუეთუ არს მი-
საგებელი, არს მსაჯულიცა და დაშჯილი, არს განგებაჲ და განმგებე-
ლი. ან უკუე მივეყრდნეთ განგებასა, რომელი-იგი ყოველთა მიერ
აღსაარებულ-არს“ (52,13).³ განგებულება ძე ღვთისას, ლოგოსის
განხორციელებაა: „დიდ არს საიდუმლოჲ სიტყვსა ღმრთისა განგე-
ბულებისაჲ“ (36,19).⁴ წმიდა იოანე დამასკელმა თავის საკითხავში
„შობისათვის ღმრთისმშობლისა“ ჩინებულად განმარტა ქრისტეს, ძე
ღმერთის განგებულებითი არსი: „გარეგან ჳორციელთა ვიქმნეთ.
ჰოჲ კაცნო, რამეთუ უვნებელ არს საღმრთოჲ იგი ბუნებაჲ და რომე-
ლი-იგი პირველ უვნებელად შვა მასვე ბუნებით უვნებელად შობილ-
სა ძესა ან კუალად შობს. პირველი იგი არს ბუნებითი, ხოლო მეორე
ესე განგებულებითი“.⁵

წმიდა მაქსიმე აღმსარებლის შეხედულებით, ღვთისაგან მომდი-
ნარედ მიიჩნევა სამი ნება: სათნოჩენითი, განგებულებითი, დაშვე-
ბითი, ანუ ძველქართულით „მიშუებითი“:⁶ ესე იგი ღვთისმიერი „მი-
შუება“, „განგებულება“, „სათნოჩენა“ უფლის ნების გამოვლენაა,
არც ერთი მათგანი ღმერთის გარეშე, მის უნებურად ვერ მოხდება.
როდესაც მაქსიმე აღმსარებელს ჰკითხეს და სთხოვეს ღვთის ნება-
თა შესახებ გამოეთქვა თავისი აზრი, მან ბიბლიური სახისმეტყვე-
ლებით განმარტა ღვთაებრივი ნების სამი სახეობა: სათნოჩენითს
ცხადყოფს ის, რაც აბრაამის შესახებაა ნათქვამი, როდესაც მას
უფალმა უთხრა: „გამოდი შენი ქვეყნიდან“ (შესაქმ. 12.1); ხოლო დაშ-

1 პეტრე იბერიელი (ფსევდო-დიონისე არეოპაგელი), შრომები, ს.ენ-უქაშვი-
ლის რედ., თბ., 1960, გვ. 11.

2 იქვე, გვ. 93.

3 იოანე დამასკელი, დიალექტიკა, მ.რაფაეას გამოც., გვ. 173.

4 იქვე, გვ. 135.

5 ძველი მეტაფრასული კრებულები, გვ. 117.

6 ე.ჭელიძე, ადამიანი-ხატი პირმშო ხატისა. დასახ. გამოც., გვ. 59.

ვებითს, ანუ „მიშუებითს“ — ის, რაც იობთან დაკავშირებით მოხდა.¹ აქედან გამომდინარე, ჩვენთვის საინტერესო ცნება განგებულება ღვთის კეთილი ნებაა, ოღონდ იგი განსაცდელთა დაძლევისათვის გულისხმობს.

ქართულ მწერლობაში, რომელიც ეყრდნობა ბიბლიასა და საღვთისმეტყველო ლიტერატურას, განგებულება ქრისტიანულ მწერლობაში შემუშავებული ტრადიციული თვალსაზრისით გამოიყენება და მისი არსი ღვთის კეთილ ნებაში, წყალობაში გამოიხატება. ამას მოწმობს იოანე მტბევარის, მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნოგრაფიული ნაწარმოებები. იოანე მტბევარი: „რამ არს საიდუმლოთა შენისა განგებაჲ, ქალწულო, ვითარ პირველ ჟამთა შობილი ძეჲ, გიტვრთავს, რომელმან წამის ყოფით დაჰბადა ყოველივე, ვითარცა ინება“.² მიქაელ მოდრეკილი: „აღასრულე ყოველი განგებაჲ გამოწნისა ჩუენისაჲ, ღმრთისა სიტყუაო“.³ „რამ არს გამოუთქუმელი საიდუმლოთა საღმრთოთა განგებულებისაჲ განჰკრთების მეთყუელებაჲ და მოუძღურდების გამოძიებაჲ“.⁴

ჰიმნოგრაფიულ თხზულებებში განგებულება უშუალოდ ძე ღმერთის განხორციელებას, ბეთლემის მისტიერიას გულისხმობს, ზოგჯერ იგი ქრისტეს, მაცხოვრის სიმბოლოდაც არის აღქმული, მაგალითად, ღვთისმშობლისადმი მიმართვაში „ნევმირებული ძლისპირნიდან“: „გიხაროდენ შენ, ტაძარო საღმრთოთა განგებულებისაო“. ზოგიერთ ძლისპირში ქრისტე, ძე ღმერთი თანაგანმგებელისა სული წმიდისა: „და იზარდებოდა, ვითარცა ყრმაჲ ჩჩვლი, მზრდელი ყოველთაჲ ღმერთი საუკუნეთაჲ, არსებაჲ უხილავი ძალთაგან ზეცისათა, თანასწორი მამისაჲ და თანაგანმგებელი სულისა წმიდისაჲ“.⁵ ასევე თანაგანმგებლად მოიხსენიებს ძე ღვთისას იოანე მტბევარი: „სიტყუაო მხოლოო, მხოლოდ შობილო, მხოლოთა მამისა თანა მფლობელო და თანაგანმგებელო სულისა წმიდისაო, მწსნელად ჩუენდა მოხუედ სახიერ და გამოაბრწყინვენ შენ, მწსნელო, წმიდანი მღვდელნი მოძღუარნი, ვითარცა რამ ვარსკელაენი სამყაროთა მნათობად ეკლესიათა, რომელთა განაქარვეს ბნელი წვალებისაჲ ქუეყანით“.⁶

1 მაქსიმე აღმსარებლის შეხედულება მოგვაქვს ე.ჭელიძის დასახ. შრომიდან, გვ. 59.

2 ი.ინგოროყვა, ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, ტფილისი, 1913, გვ. 8.

3 იქვე, გვ. სმ.

4 იქვე, გვ. ტოზ.

5 ნევმ. ძლისპირნი, გვ. 835.

6 სასულიერო პოეზია, დასახ. გამოც. გვ. 97.

ამრიგად, თეოლოგიური ლიტერატურისა და ჰიმნოგრაფიული პოეზიის მონაცემებიდან გამომდინარე, განგება ღვთის კეთილი ნებაა, წყალობაა ადამიანებზე, რომლის წვდომა, წინასწარ გამოცნობა მათ არ ძალუძთ, განმგე ღმერთია. განგებულება ორგვარად განიმარტება, თუმცა არსი ერთი და იგივეა. განგებულება ღვთის ნების გამოხატულებაა, ოღონდ ისეთი ნებისა, რომლის აღსრულებას ტანჯვა სჭირდება. შესაძლოა, ამიტომაც იქცა იგი ჰიმნოგრაფიულ პოეზიაში ძე ღმერთის ერთ-ერთ სიმბოლურ სახელად, ჰიპოსტასურ სახელად, მასში მოიაზრება ქრისტეს, ვითარცა ძე კაცისა, ვნება და ჯვარცმა. სწორედ განგებულების ამგვარი გააზრება იგულისხმება საბა სვინგელოზის ჰიმნოგრაფიული თხზულების სახელწოდებაში „გალობანი ქრისტეს განგებულებისა და განკაცებისანი“. ქრისტეს განგებულებაში გათვალისწინებულია ძე ღმერთის მოვლინების წინასწარგანზრახულება, რომელიც საფუძვლად უდევს ღვთის კეთილ ნებას, რათა გამოსყიდულ იქნას უცოდველი ძე ღვთისა და ძე კაცისას მიერ პირველცოდვის სიმძიმე. სწორედ ამაზეა საბას საგალობელშიც საუბარი. ჰიმნოგრაფმა საგანგებოდ შეაჩერა ყურადღება ქრისტეს განკაცებაზე, მის ხელთუქმნელ ხატზე და თხზულების დასასრულს კი ჯვარცმაზე, ვითარცა ადამიანთა სულიერი ხსნის დასაწყისზე.

საბა სვინგელოზის საგალობელი, არსენ ბულმაისიმისძის ჰიმნოგრაფიული კანონის — „თვთძლისპირნი გალობანი ჴელთ უქმნელისა ხატისა“ — მსგავსად განწყობილია ფსალმუნის წიგნიდან ამოღებული „პიროვანი საქცევით“, ე.ი. ყოველი მუხლი ფსალმუნთაგან აღმოტვიფრულ მუხლს შეიცავს. ეს მეთოდი ჩვენში IX-X საუკუნეებში იყო გავრცელებული, თუმცა არცთუ ხშირი იყო მისი გამოყენება. ფსალმუნის მუხლით ყოველი ტროპარის ძირითადი აზრი და მიზანდასახულებაა გამოთქმული.

როგორც ცნობილია, მაცხოვრის ხელთუქმნელ ხატს სამმა ქართველმა ჰიმნოგრაფმა უძღვნა საგალობელი, რომლებშიც მოთხრობილია ხატის საქართველოში ჩამოყვანის ორგვარი ვერსია: 1. იოანე ანჩელის საგალობელით, ხატი იერაპოლიდან კლარჯეთში ჩამოუსვენებია ანდრია პირველწოდებულს, მოციქულს; 2. არსენ ბულმაისიმისძისა და საბა სვინგელოზის საგალობელთა მიხედვით, ხატი ანტონ მარტომყოფელმა ჩამოიტანა ედესიდან საქართველოში. საბა სვინგელოზი თავის საგალობელში მიუთითებს ხელთუქმნელი ხატის ედესიდან საქართველოში ანტონის მიერ ჩამოსვენების ფაქტს: „მეგობარ ქრისტესა და არა მონა ბრძანებითა საუფლოთა თქუენ მეგობარნი ჩემნი ხართ, იქმნა საკუთარ ანტონი განთქუმული, სერა-

ბინ ექმნა რაჲ ხატსა ქრისტესსა აღმომყვანებელი ედესით ქართლად" (296 r-v); „ნეფსით დამდაბლდი ჴორცთა ჩემთა მიმხუმელი, ნეფსით ტილოჲ ხატითა ელვარე-ჰყავ, ნეფსით საუფლოჲ პირი კეცთა ზედა ასტყურე, შეუძრველო ბეჭედო და ხატო მამისა არსებისაო, გუამოვანო სიტყუაო, სიბრძნეო და ძალო" (297 r). ამრიგად, საბა სვინგელოზი, თავისი სულიერი მოძღვრისა და საქართველოს კათალიკოსის არსენ ბულმაისიმისძის მსგავსად, აღნიშნავს, რომ საქართველოში კეცზე დატვიფრული უფლის ხატია ჩამოტანილი ანტონ მარტომყოფელის მიერ.

როგორც საგალობლის სახელწოდებიდან ჩანს, მასში მთავარი ადგილი უჭირავს ქრისტეს განგებულებისა და განკაცების საკითხს, რომელსაც უშუალოდ უკავშირდება ღვთის ხატის პრობლემაც. საბა სვინგელოზის საგალობელი საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში შემუშავებულ შეხედულებებს ასახავს; რა თქმა უნდა, ეს ასეც იყო მოსალოდნელი. პირმშო ხატი გამოჩნდა მოციქულთა ნაწილისაგან — ქალწული ღვთისმშობლისაგან: „ესე პირმშოჲ ხატი აღმობრწყინდა და გამოეჩინა პირისა მიერ მოციქულისა ნაწილსა უბინოჲსა დედისა ქალწულისსა, და გუაცხოვნა წყალობითა თვისითა და დაგუფარნა საფარველსა ქუეშე განგდებულნი პირისაგან თუალთა მისთაჲსა" (296 v). ძე ღვთისა არის ხატი, დიდება და ბრწყინვალება მამისა: „ხატი და დიდებაჲ და ბრწყინვალებაჲ მამულისა არსებისა უსჯულოებათა ჩუენთა აღმწოცველად მოგუენიჭა, რომლისა სასოებით მძნობელნი ვჴმობდეთ" (296 v). საბას თხზულება, როგორც მასზე დაკვირვება ცხადყოფს, ამჟღავნებს აზრობრივ სიახლოვეს იოანე დამასკელის „გარდამოცემის“ ერთ თავთან, რომელსაც „ხატთათჳს" ჰქვია, ბასილი კესარიელის „სწავლათა" ერთ-ერთ თავთან, რომელიც მოსე წინასწარმეტყველის სიტყვების „ეკრძალე თავსა შენსა" განმარტებას შეიცავს. წმიდა იოანე დამასკელი ამბობს: „თაყუანისვესცით არა ნივთსა, არამედ გარდამოხატულსა, ვითარცა-იგი არს ნივთსა სახარებისასა, არცა ჯუარსა ნივთსა თაყუანისვესცემთ, არამედ დასახელებასა", ე.ი. სიმბოლოს. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ღმერთი „ჭეშმარიტებით კაც იქმნა ცხოვრებისათჳს ჩუენისა", განცხადდა, „არსებით განკაცნა ჭეშმარიტად, ვიდოდა ქუეყანასა ზედა და კაცთა შორის იქცეოდა", მხოლოდ მას შემდეგ იქნა შესაძლებელი მისი გამოხატვა. წმიდა იოანე დამასკელმა ამავე თავში გადმოგვცა თქმულება ხელთუქმნელი ხატის შესახებ, რომელიც ქრისტეს ხატის პირველსახედ ქცეულა.

საბა სვინგელოზის საგალობელში ჰიმნოგრაფიისათვის დამახასიათებელი მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებები და ხერ-

ხებია გამოყენებული. XII-XIII საუკუნეებში ჰიმნოგრაფიამ განსაკუთრებული სიღრმე და სისრულე შეიძინა თეოლოგიურ-ფილოსოფიური კუთხით, ჰიმნოგრაფიაში იკვეთება ეპოქის მიერ წამოჭრილი იდეოლოგიური მიმართულებები, კერძოდ, მესიანიზმის ერის რჩეულობის იდეა, რაც ალუზიურად საბასთანაც იჩენს თავს. ჰიმნოგრაფი მიმართავს თავის ერს: „ერო წმიდაო ქრისტიანეთაო, მღდელთ-მთავარნო და მეფენო, მამანო და დედანო, ყრმანო და მოხუცებულ-ნო, ჭაბუკნო და ქალწულნო, წმიდასა ხატსა ქრისტეს ღმრთისასა თაყუანის ვსცემდეთ“ (296 v). საბამ, არსენის მსგავსად, ქართველი ერის რჩეულობა იმითაც გამოხატა, რომ საქართველოში დაივანა მაცხოვრის კეცზე დატვიფრულმა სახებამ.

საბას საგალობელშიც, წინარე ლიტერატურული ტრადიციის კვალობაზე, გამოიხატა მესიანიზმის ერთ-ერთი ნიშანი და გამოითქვა თვალსაზრისი უფლის დავითის ტომისაგან მომდინარეობის შესახებ, რაც ესოდენ მნიშვნელოვანია საქართველოსთვის, სადაც სამეფო ტახტს იესიან-დავითიან-სოლომონიანი ბაგრატიონები ფლობდნენ: „ტომისაგან დავითისა სამეფოთა ძირითგან, ყოვლად შუენიერად ნაყოფად საყდართა დასჯედ, ჩუენ ზედა გამოაჩინე ნათელი პირისა შენისაჲ და უკუნ იქცეს მწვალებელნი პირისაგან დიდებისა შენისა“ (295 r).

საბა სვინგელოზის საგალობელი ასახავს ბიბლიურ მოტივებსა და თემატიკას. მასში მხატვრულად არის გარდათქმული სამყაროს შექმნის კოსმიური სურათი: „რომლისაგან პირველად არს-იქმნნეს საცნაურნი ხილულნი და უხილავნი, ბუნებითა ნიეთნი, ხატად თვსად დაჰბადა კაცი სახიერებით პატივით დიდებულთა“ (295 r). „რომლისაგან“ არს-იქმნა ჰიმნოგრაფიაში გავრცელებული მეტაფორული აზროვნების გამოხატულებაა. „რომელი“ ღმერთის გამომხატველი ნაცვალსახელია, რომელმაც არაარსისაგან არსნი მოიყვანა. ჰიმნოგრაფიაში იგი ზოგჯერ ღვთისმშობელსაც აღნიშნავს. ღმერთი ჰიმნოგრაფიისათვის ჩვეულებრივი სახელებითაა მოხსენიებული, იგი არის არსთა დამწყები, უსაწყისო ნათელთა დამწყები, ერთარსებით ქებული სამგვამოვანი პიროვნება: „ქადაგებულსა არსთა დამწყემსა, უსაწყისოსა ნათელთა, მამასა ძით და სულთ წმიდითურთ, ღმერთსა ერთარსებით ქებულსა სამგუამოვანსა ბრწყინვალეებასა ვადიდებდეთ“ (295 r). კრეაციონიზმი ბიბლიური თანმიმდევრობითაა ასახული, უხილავი და ხილული არსის შექმნის შემდეგ „ხატად თვისად დაჰბადა კაცი“ სიკეთით, პირველქმნილი ადამი, სამოთხის მკვიდრი. მაგრამ ცოდვამ სძლია და დაკარგა სამკვიდრო, საჭირო გახდა „ედემის უკუ-მოღებისათვის“ ბრძოლა, უკეთ, ღვთის ნებით

ზრუნვა მასზე. ამიტომ ძველ აღთქმაში რამდენჯერმე იქნა ნინას-ნარმეტყველები ღვთის ხორცშესხმა, განკაცება, რათა ადამიანის განღმრთობა ყოფილიყო შესაძლებელი. ბიბლიურმა მამამთავრებმა აბრაჰამმა, მოსემ და ესაიამ ნინასნარმეტყველეს ღმრთის სიტყვის, ძე ღვთისას ხორცშესხმა: „იხილნეს მოსწავებით მამათმთავარმან აბრაჰამ, მოსე და ესაია, ყოველთა წინაინარმეტყველთა, ხატნი ჩუენებით ღმრთისანი, სიტყვსა ღმრთისა ჯორცთ-შესხმისა ქადაგთა“ (295 r). საბა სვინგელოზის საგალობელი მიგვანიშნებს იმ სახე-სიმბოლოებს, რომლებიც ასახავენ ღვთის განხორციელებას ქალწული დედის წიაღში. ამ მხრივ საყურადღებოა მაყვლის ხატის მოხმობა, რომელიც ძალზე გავრცელებულია საღვთისმეტყველო ლიტერატურაში, რა თქმა უნდა, ჰიმნოგრაფიაში. „სახე იყო მაყუალი ხატისა ყოვლადწმიდისა შენისაჲ, ქალწულო ღვთისმშობელო, სიტყვსა ღმრთისა ხატსა ზესთ უთესლოდ ქალწულებით ჯორც-შესხმითა მშობელო“ (295 r).

საგულისხმოა, რომ ნინასნარმეტყველთა ხილვებს საბა სვინგელოზი საკმაოდ ადგილს უთმობს. „რაჟამს ესმა მოსლვაჲ შენი წინაინარმეტყუელთა, ქრისტე, გული უთქუმიდა ხილვად, რომელსა ეხედაეთ, ვითარცა სარკითა და სახითა, ხატსა შენსა, და მხილველნი სანატრელ ვიქმნებით“ (295 v). ასევე, მოიხმობს ჰიმნოგრაფი მოციქულთა ნააზრევსაც, რომელთაც ღვთისაგან აქვთ მინიჭებული ნეტარება: „ღმერთო მაცხოვარო ჩუენო, ნეტარებაჲ მიანიჭე ქადაგთა შენთა მოციქულთა. ნეტარ არიან თუალნი მხედველნი და ყურნი, რომელთა ესმის, რომლის ხილვად სუროდა წინაინარმეტყუელთა მართალთა პირუელ“ (295 v) ტროპარის საფუძველი ფსალმუნი და მათეს სახარებაა (მათე, 13,9) (ფს. 53,4; 54,2-3).

ღმერთის უხილავ ბუნებას ადამიანის გონება ვერ შესწვდება. ღმერთმა მოსე წინასწარმეტყველი გააფრთხილა, რომ მისი ხილვა მას არ ძალუძს, მას შეუძლია მხოლოდ ხმა მოისმინოს მისი. საბა სვინგელოზი ამ ბიბლიურ მონათხრობს იყენებს, როდესაც აღნიშნავს, რომ მოსე წინასწარმეტყველს მხოლოდ ხმა ესმა ღვთისა ცეცხლიდან, ღვთის ხილვის ღირსი ვერ გახდა, ხოლო ჩვენ ქრისტეს, ძე ღმერთის განკაცებამ ღვთის სახის ხილვის ღირსი გაგვხადა: „ეტყოდა ღმერთი მოსეს: ჯმაჲ ჩემი გესმოდის შორის ცეცხლისა და მსგავსებაჲ ჩემი არა იხილო, ხოლო ჩუენ ღირს ვიქმნენით ჯორცითაცა ხილვად შობითა ქალწულისაგან“ (297 r). მოტანილ ტროპარში სახეთა პარალელიზმითა და შეპირისპირების ხერხის გამოყენებით ჰიმნოგრაფი მსმენელსა თუ მკითხველს აცნობს თეოლოგიურ შეხედულებას.

საბას საგალობელში ძე ღმერთი, ქრისტე წარმოჩენილია საღვ-

თისმეტყველო მწერლობაში შემუშავებული ტრადიციული ატრიბუტებით, რომელთაც სიმბოლური დატვირთვაც აქვთ. ქრისტე არის მაცხოვარი, ნათელი, შეუძრველი ბექედი, ხატი მამისა არსებისაჲ, გუამოვანი სიტყუა, სიტყვა ღმრთისა, უფალი ღმერთი ძალთაჲ, სიბრძნე, ძალი, წყარო ცხორებისა და აღდგომისა ჩუენისაჲ. რა თქმა უნდა, აქ არ არის ორიგინალური სახელი ძე ღმერთისა და არც იყო მოსალოდნელი, რადგან ჰიმნოგრაფი კანონიკისა და დოგმატიკის ფარგლებს არ გასცილდებოდა. მიუხედავად ამისა, ავტორი საუკუნეების მანძილზე, მსოფლიო საეკლესიო კრებებზე მიღებულ დოგმებს მიღმა ავლენს თავის საკუთარ პოეტურ ხელწერას, ამჟღავნებს თავის მხატვრულ შესაძლებლობებს. ჰიმნოგრაფის ნიჭი და შესაძლებლობები იმით ვლინდება, რომ საგალობელში განსხვავებული ხმით, განსხვავებული განწყობილებით გადმოსცემს რომელიმე ქრისტიანულ დღესასწაულთან ან წმინდანებთან დაკავშირებულ ამბებს, რა თქმა უნდა, ჰიმნოგრაფიისათვის დამახასიათებელი ლაკონური, სხარტი სტილით.

ფსალმუნური მოტივებითაა მთელი საგალობელი გაჯერებული, რაც განაპირობა, ერთი მხრივ, საერთოდ ჰიმნოგრაფიის ჟანრულმა სპეციფიკამ, მეორე მხრივ, საკუთრივ საბა სვინგელოზის საგალობლის სპეციფიკამ — იგი ფსალმუნთა მუხლებითაა მოტივირებული. ამან მისცა ჰიმნოგრაფს იმის საფუძველი, რომ ყოველი ტროპარი ფსალმუნთა თემატიკითა და მოტივებით დაეტვირთა. საქცევად მოტანილ ფსალმუნს მცირეოდენი ცვლილებით იყენებს ტროპარის დასაწყისად. მაგალითად, ჯერ მოტანილია 23-ე ფსალმუნის მეექვსე მუხლი: „ესე არს ნათესავი, რომელი ეძიებს უფალსა, ეძიებს ხილვად პირსა ღმრთისა იაკობისსა“, რომელსაც მოსდევს ფსალმუნური მოტივითა და ფრაზეოლოგიით გაჯერებული ტროპარი: „ხატსა უხრწნელსა ღირს ქმნილი ნათესავი ვეძიებთ, ხოლო ვეძიებთ ხილვად პირსა ღმრთისა იაკობისსა, მწვალებელთა სახუმილისა დამსხმელსა“ (296 რ). ისეთი შემთხვევაც დასტურდება, როდესაც ფსალმუნის მუხლიდან მხოლოდ ერთი სიტყვაა შეცვლილი და ტროპარი მაინც ორიგინალობის ნიშნით აღბეჭდილი გამოიყურება: „სიტყვთა უფლისაჲთა ცანი დაემტკიცნეს და სულითა პირისა მისისაჲთა ყოველი ძალი მათი“ (ფს. 32,6). საბა სვინგელოზის ტროპარი: „სიტყვთა შენითა, უფალო, ცანი დაემტკიცნეს და სულითა პირისა მისისაჲთა ყოველი ძალი, და კუამლი რისხვსა და ცეცხლი პირისა შენისაჲ შესწუვიდეს მგმობართა ხატისა შენისათა“ (296 რ). ფსალმუნთა დამონმებით დაგმობილია ყოველგვარი უსჯულოება. ძე ღმერთის ხატი სიკეთეს გამოავლენს თავის მადიდებელთა მიმართ, ხოლო მგმობართ რისხ-

ვას მოუვლენს: „ორი ბუნებითა, ღმრთეებისა და კაცებისაჲთა, ხატი ერთი სიტყვსა ღმრთისა ჯორცშესხმულისაჲ, პირი მოქმედთა ძვრისათა მომსპოლველი, სახიერ გუყოფს მადიდებელთა, ხოლო მგმობართა რისხვთ მიაქცევს“ (296 v). საყურადღებოა გამოთქმა „ხატი ერთი სიტყვსა ღმრთისა ჯორცშესხმულისაჲ“, რომელიც უთუოდ ქრისტეს ადამიანური ბუნებით მოვლინების მიმანიშნებელია, „ხატი ერთი“ ამ კონკრეტულ შემთხვევაში გულისხმობს ქრისტეს ხორციელ ბუნებას. მიუტყეველად მიიჩნევს საბა ებრაელთაგან ღმერთის ვერცნობას, რის გამოც დაინთქნენ კიდევ ბნელ უფსკრულში: „შეძრწუნდნენ პირისა მისისაგან ჰურიანი, პირისაგან ღმრთისა ისრაილისა, და დაინთქნენ უფსკრულსა ბნელისასა“ (297 r).

საბას საგალობელში ერთ-ერთი უდიდესი ადგილი უჭირავს ქრისტეს ვნების ამსახველ სურათებს. ჰიმნოგრაფმა მსმენელსა თუ მკითხველს საგანგებოდ შეახსენა ჯვარცმის ეპიზოდი და წარმოაჩინა მისი სიმბოლური მნიშვნელობა, ვითარცა ცოდვათა გამოსყიდვით ადამიანის ცოდვილი ბუნების განახლებისა. ძელი, რომელზეც გააკრეს ქრისტე, ადგილი — თხემი გოლგოთისა, სადაც აწამეს იგი, კლდე და საფლავი მისი ადამიანთა სულიერ აღდგომას მოასწავებს და მის მბრძოლთა სულიერი წაწყმედის მაუწყებელია: „ანუ არა ნივთ არსა სამგზის სანატრელი ძელი ჯუარისაჲ ყოვლად სამსახურებელი და წმიდაჲ ადგილი თხემისაჲ, ცხორებაშემოსილი კლდე წმიდაჲ, საფლავი, წყარო ცხორებისა და აღდგომისა ჩუენისაჲ, მომწუარნი ცეცხლითა და მოოწრებულნი რისხვთა პირისა შენისაჲთა წარწყმდეს ჰურიათა ღმრთის-მბრძოლნი ბანაკნი“ (297 v). საგულისხმოა, რომ ხორციელების ამსახველ ტერმინად საბა სვინგელოზი იყენებს „ნივთს“. ქრისტესში, ვითარცა ძე ღვთისაში და ძე კაცისაში, უნივთო არსება შეეზავა ნივთიერ არსებას, მიქაელ მოდრეკილის სიტყვით, „ნივთიერსა აგებულებასა“. საბა სვინგელოზის საგალობლით ქრისტეს ხორციელება „ნივთ-აგებულია“, მაგრამ, ამავე დროს, იგი საღმრთო მოქმედებითაა აღსავსე: „ვითარცა ნივთსა, რომლითა იქმნა ცხორებაჲ ჩუენი, საღმრთოჲთა მოქმედებითა აღსავსესა ვჰმსახურებ, პატივს-ვსცემ და თაყუანის-ვსცემ, ნივთ-აგებულ არიან ჯორცნი სიტყვსა ღმრთისა ქრისტესნი“ (297 v). ქრისტეს ხორცისა და სისხლის ნივთიერების დასტურია მის მიერ მიცემული ცხოველმყოფელი ტრაპეზი, რომელმაც ცხოვრების პური მოსცა ადამიანებს, რასაც მოგვითხრობს სახარება: „რამეთუ ნივთ არს ჯორცი და სისხლი ქრისტესი, ცხოველმყოფელი იგი ტრაპეზი, მომცემელი ჩუენდა პურისა ცხორებისა, წმიდაჲ სახარებაჲ აღწერილი მოვიწსენო საკვრუელებათა მისთაჲ, რომელქმნნა ნიშნი და სამართალნი პირისაგან უფ-

ლისა ღმრთისა იაკობისსა, რომელსაც ავამალლებთ უკუნისამდე" (297 v).

პარალელური სახეების მოხმობით მიანიშნებს ჰიმნოგრაფი საღვთისმსახურო ბიბლიური კარვისა და ნივთიერ ფერთა მქონე ხატების მსგავსებას: „აქუნდა პირველსა მასცა კარავსა სამართალი მსახურებათაჲ ნმიდაჲ იგი მსოფლიოჲ, ხოლო ეკლესიასა მსახურებათა უმჯობესთაჲ ჰქონან სინმიდეთა ხატნი ნივთიერთა ფერთანი, რომელნი აღგვყვანებენ ჩუენ უნივთოჲსა ღმრთისა" (297 v). როგორც პირველდაარსებულ საღვთისმსახურო, სამართლის განსასჯელ კარავს სჭირდებოდა მსახურება, ასევე ეკლესიებში ნმიდა ხატებს, ნივთიერი ფერების მქონეთ, ეჭირვებათ მსახურება, რათა მათი მეშვეობით ადამიანმა მსწრაფლ იხილოს უნივთო, უხილავი ღმერთი. ტროპარი ხელოვნებამცოდნეთა ყურადღებასაც მიიქცევს უთუოდ, რადგან მასში, არსენ ბულმაისიმისძის მსგავსად, ხატების ფერთამეტყველებაზე, „ფერთმოქმედებაზეა“ საუბარი.

ჯვარცმის შთამბეჭდავი და სულისშემძვრელი სურათი იქმნება საგალობელში დასჯის ნივთთა ხსენებისას: „დასჯისა ნივთთა, რომლითა წსნაჲ მოგუენიჭა, ჯუარსა, ლახუარსა, ლერნამსა, სამსჯუალთა და ღრუბელსა, რომელთა მიერ ტანჯულ და გინებულ-ყვეს ღმერთი ღმრთის მკვლელთა ჰურიათა, ვჰმსახურებ, თაყუანისვსცემ, ვითარცა მიზეზთა ცხოვრებისა ჩემისათა" (297 v). ცხადია, თითოეულ მათგანს უდიდესი სიმბოლური დატვირთვა აქვს.

საბა სვინგელოზის საგალობელში საღმრთო ხილვის ღირსად მიჩნეულნი არიან ნმინდანები: „ნეტარებისა ჯელითა ღმრთისმხილველ იქმნეს ნმიდანი, ხოლო ჩუენი ესეცა მსახურებაჲ ხატი არს ყოფადთა მათ კეთილთაჲ თვთ მათ საქმეთა ზეცისა ისრაელი მისთა ჯელით უქმნელისაჲთა, ვითარცა დასწერს საღმრთოჲ მოციქული" (298 r). ჰიმნოგრაფი იმონმებს პავლეს შეხედულებას ხელთუქმნელი ხატის თაყვანისცემის შესახებ. ქრისტეს ხელთუქმნელმა ხატმა უნდა მიანიჭოს მარადიული კურთხევა და ახაროს მორწმუნეთ ნეტარება, მისი პირის ხილვით აღძრული. საგალობლის მიხედვით, მორწმუნე ადამიანმა უნდა მოიძიოს უფალი, რაც ფსალმუნური მოტივითა და ფრაზეოლოგიითაა ასახული. ჰიმნოგრაფი კვლავ მოიხმობს ფსალმუნის სიტყვებს: „ოდესმე მოვიდე და ვეჩუენო პირსა ღმრთისასა" (ფს. 41,3), რათა ადამიანი გახდეს ქრისტეს სუფევისა და დიდების თანაზიარი, მეუფების თანახატი, ღმერთის სამკვიდრებელი ტაძარი და ქრისტეს თანამკვიდრი, რაც განღმრთობის იდეის დამადასტურებელია. საბა სვინგელოზი, შუა საუკუნეების მსოფლმხედველობრივი ტრადიციების კვალობაზე, გამოთქვამს რწმენას ადამიანის სულიე-

რი განღმრთობის შესახებ, რისთვისაც აუცილებელია საღმრთო ხილვა. საღვთისმეტყველო ლიტერატურის მიხედვით, საღმრთო ხილვა იხსნის ადამიანს ამქვეყნიური ცოდვებისაგან. ღმერთი, დაფარულთა მხედველი, ჭვრეტს ყოველივეს. უხილავი და მიუწვდომელი, გამოუთქმელი და გამოუკვლეველი ღმერთის სულიერი ხილვა „ღმრთისმეტყველებით“ ჰიმნოგრაფს მიაჩნია შესაძლებლად. სულიერი ხილვა ბადებს ღვთის მცნებათა გზით სვლის შესაძლებლობს, რაც აუცილებელია განღმრთობისათვის, სულიერი ამაღლებისათვის.

საბა სვინგელოზის საგალობელი კომპოზიციურ-სტრუქტურული თვალსაზრისით ასახავს ბიბლიურ გალობათა, როგორც წინასახეთა, თემატიკასა და მიზანდასახულებას. იგი უაღრესად საინტერესო და საყურადღებოა მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებების გამოყენებითაც. იგი შექმნილია ისეთი ჰიმნოგრაფის მიერ, რომელიც ფლობს შინაგან რიტმს. ამას შევიგრძნობთ ყოველი ტროპარის წაკითხვისას.

საგალობელში, როგორც ზემოთაც აღინიშნა, ჰიმნოგრაფი ღმერთის, უზენაესის აღსანიშნავად მიმართავს კატაფატიკურ-აპოფატიკურ სახელებს, იგი მრავალგზის უნაცვლებს ერთმანეთს ღმერთის აღმნიშვნელ მეტაფორულ სახელებს. ურთიერთსაპირისპირო მნიშვნელობის მქონე სიტყვათა მოხმობით იზრდება მსმენელისა თუ მკითხველის ინტერესი. საბას საგალობელში შეიმჩნევა პარონომაზიათა გამოყენება, რაც საგალობლის ზემოქმედების ძალას აძლიერებს. ამ მხრივ იგი ბაძავს დავით წინასწარმეტყველს, ფსალმუნთა ავტორს. ფსალმუნი: „ესე არს ნათესავი, რომელი ეძიებს უფალსა, ეძიებს ხილვად პირსა ღმრთისა იაკობისსა“ (ფს. 23,6); საბა სვინგელოზი: „ამიერ გულმან ჩემმან, უფალო, მოიძიენ, პირი შენი, უფალო, მოვიძიო“ (296 რ). „ესრეთ ვიხილეთ ნათელი ნათლითა შენითა, უფალო“ (295 რ), ანაფორის შესანიშნავი ნიმუშია ტროპარი: „ნეფსით დამდაბლდი ჯორცთა ჩემთა მიმხუმელი, ნეფსით ტილოჲ ხატითა ელვარე-ჰყავ, ნეფსით საუფლოჲ პირი კეცთა ზედა ასტკფრე“ (297 რ).

საბა სვინგელოზის ჰიმნოგრაფიული კანონი იმითაც საყურადღებოა, რომ მას საინტერესო პარალელები ეძებნება სხვა ჰიმნოგრაფიულ თხზულებებთან, ხოლო ბიბლიურ-ევანგელური წიგნები კი წყაროებად აღიქმებიან, რადგან ზოგ შემთხვევაში ავტორი თავად ასახელებს წყაროს, მაგალითად პავლეს. მოაქვს ციტატა წმიდა ბასილი კესარიელის თხზულებიდან ხატის შესახებ, რაც იმის მაუწყებელია, რომ საბა-სვინგელოზი დოგმატურ-კანონიკურ აზრებს გადმოგვცემს. როგორც ჩანს, თავისი პიროვნული ღირსებებითა და შემოქმე-

დებით მან დაიმსახურა ის ზედწოდება, რომელიც საგალობლის სახელწოდებაშია გამოყენებული — ღმერთშემოსილი.

ამრიგად, საბა სვინგელოზმა ვარდან აბუსერიძის „შეხუენით“ შექმნა მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატისადმი მიძღვნილი საგალობელი, რომელიც ემყარება ბიბლიურ-ევანგელურ მონათხრობს, სახეთა პარალელიზმებითა და გამომსახველობითი საშუალებებით შეასხამს ქებას მაცხოვრის ხელთუქმნელ ხატს და ასახავს ქრისტეს განგებულებისა და განკაცების თემას, რაც მესიანისტური იდეის გააქტიურებითაა განპირობებული. საგალობელი ბიბლიური სახის-მეტყველებით საზრდოობს, მაგრამ იგი აღიქმება როგორც დამოუკიდებელი და ორიგინალური მხატვრული ღირებულების მქონე თხზულება, რადგან ჰიმნოგრაფი თავის დამოკიდებულებას ავლენს ქების ობიექტისადმი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არსენ ბულმაისიძის ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებანი, „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1998, N 3.
2. არსენ ბულმაისიძის „გალობანი ნშიდისა მოციქულისა ნინოსანი“, „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1999, N 1.
3. ფილიპე ბეთლემი, „ლიტერატურული ძიებანი“, XIX, 1998
4. „მსგავსია ედემს ზრდილისა“, კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა, 2, 1998
5. გრიგოლ ორბელიანის „ფსალმუნი“, მიეძღვნა ალექსანდრე ორბელიანის ხსოვნას, მეორე სამეცნიერო კონფერენცია, 1998
6. აბუსერიძე ტბელი — რედაქტორი, მწერალი; კრებ.: აბუსერიძე ტბელი — 800, 1999
7. საბა სვინგელოზის ვინაობისათვის, „მნიგნობარი“, 1998